

Кылаас: 6

Уруок тиэмэтэ: Сомоџо домохтоох саха алааһа.

Сыал-сорук:

Тус санааны, сыһыаны сайыннарар үөрүйэх:

- Сахалыы кэпсэтии сиэрин ингэри;
- Төрөөбүт тылбын харыстыахтаахпын.

Бэйэни салайынар-дьаһанар үөрүйэх:

- Албаһа суох сангарарга, санаатын ыпсаран, хомоџойдук этэргэ кыһанар;
- Үөрэнээччилэри кытта бииргэ үлэлири былаанныыр, бииргэ тапсан үлэлиир.

Билэр-көрөр үөрүйэх:

- Үлэ сыалын-соругун таба туруорар;
- Санаатын сааһылаан сангарар уонна суруйар.
- Учуутал биэрэр ыйытыларыгар, соруудахтарыгар, бэйэ холобуругар олобуран, өс хоһоонноругар тэннээн, сомоџо домох өйдөбүлүн, уратытын чинчийэн быһаарыы;
- Сомоџо домох тылдытынан туһанан, араас эрчиллиилэри, соруудахтары кэбэџэстик толорор;
- Этиини толкуйдуур.

Уруок тиибэ: Куолаан үлэџэ үөрэнэр уруок.

Уруокка туттуллар тэриллэр: Саха тылыгар үөрэнэр кинигэ, тэтэрээт, сомоџо домох тылдытыта, соруудахтаах карточкалар, интерактивнай дуоска.

Уруок хаамыыта:

I. Сорук туруорунуу.

Учуутал: Үтүө күнүнэн, оџолоор!

Бүгүңнү уруок барыгытыгар умнуллубат түгэни бэлэхтээтин. Уруокпут сабаланыан иннинэ бары бэйэ-бэйэбитигэр, үтүө санааны, мичээр нөңүө бэлэхтиэххэйин.

Биһиги төрөөбүт тылбыт олус баай, кэрэ. Ол курдук хас биирдии киһи тылын баайа сайдарыгар, сангарар култуурата үрдүүрүгэр, бэйэтин санаатын сатаан дьонно тиэрдэригэр, уус-ураннык ойуулуур-дьүһүннүүр этиилэр, ол иһигэр тылы киэргэтэр, өйдөнүмтүө гынар тыллар араас ситимнэһиилэрин оруоллара олус улахан буоларын бары өйдүөхтээхпит.

II. Өйдөбүлү үөскэтэр үлэ (сортировка)

Учуутал: Эниги саха тылыгар Лексика диэн теманы үс сыл устата үөрэтэн кэллигит. Бүгүн биһиги саха тылын биир ураты кырааскалаах уларыыбат тыл ситимин дойдутугар өссө биирдэ ыалдыттыахпыт.

Эниги иннигитигэр кэмбиэр сытар. Ол кэмбиэри остуолтан 1№ үөрэнээччи ылан арыйар уонна сүөкүүр.

Ити тыллары ыланньыт бөлөххө наардыгыт. Бэриллэр 1 мүнүүтэ

Өс хоһооно	Сомоҕо домох
Киһи тыла - ох	Уйатыгар уу киирдэ
Сүрэбэ суох сүүс сүбэлээх	Атах балай барда
Тыала суохха мас хамсаабат	Илии-атах буол
Сүгэ кыайбатабын сүбэ кыайар	Уу тэстибэт
Ким доҕордоох, ол дьоллоох	Аҕатын туйабын хатарбыт

Бөлөхтөрүнэн санаа атастаһыы (хайдах наардабыттарын быһаараллар)

Учуутал: *Танялаах Маша икки ардыларынан уу тэстибэт дьүөгэлиилэр*

Бу этиигэ туох ураты баарый?

Үөрэнээччи: Уу тэстибэт-сомоҕо домох

Учуутал: Сомоҕо домоҕу ханна көрсүөххэ, туттуохха сөбүй?

Үөрэнээччи: Кэпсэтии тылыгар, уус-уран литератураҕа.

Учуутал: Оччоҕо бүгүндү урукпут сыалын быһаарыаххайын эрэ.

Үөрэнээччи: Сомоҕо домохтору хатылааһын.

Учуутал: Сомоҕо домох туһунан тугу билэбитий? Күннээҕи олоххо төһө туттабытый?

Үөрэнээччи: Икки эбэтэр хас да тыл холбуу суолталаммыт ситимэ. Биир ыйытыыга хоруйдуур. Этиигэ биир чилиэн буолар. Тылын араардахха эбэтэр солбуйдахха, суолтата уларыйар эбэтэр сүтэр. Нууччалыыта Фразеологизмы.

Учуутал: Бүгүн биһиги сомоҕо домохтордоох Саха алааһыгар айанна турунуохпут. (*Дуоскаҕа саха алааһын уруһуйа, намыын музыка тыаһыыр*).

III. Өйдөбүлү кэнэтии (Мысли на столе)

Эһиэхэ билигин кэпсээн ааҕан иһитиннэриэм. Эниги иннигитигэр А4 кумааҕы сытар, ол кумааҕыны 2№ үөрэнээччи ортотунан 3-тэ бүк тутар. 3№ үөрэнээччи бүк тутуллубут сиринэн кумааҕыны хайытар.

Ааҕар кэммэр сомоҕо домохтору истэн ити кумааҕыларга суруйан иһэбит.

Алааска киири:

Аар саарга аатырбыт Саха сириин *киһи ааҕан сиппэт* алаастарыттан биир бастын алааска киирэбит.

Киирээккин кытта ып-ыраас уулаах күөл *хараххар хатанар*.

Кыырай халлаан көтөрдөрүттэн бу күөлгэ кус-хаас тохтоон, сынньанан, аһаан-сиэн ааһаллар. Кинилэр *нам бааччы* уста сылдыалларын көрөргө үчүгэй даҕаны. Күөл таһыгар *хороҕор муостаах* бөҕөтө алаас мунунан мэччийэ сылдыаллар. Биир ынах аттыгар *оройунан көрбүт* кырачаан ньирэй сүүрэ-көтө сылдыар. Кини ийэтигэр *күнгэ көрбүт соботох* оҕото буолан *мурун бүөтэ*. Ол эрэн кини *кус сүрэхтээх*, туох эмэ тыаһаата да *буута быстарынан* ийэтигэр сүүрэр. Онуоха ийэтэ оҕотун көмүскэхэр, дурда-хахха буолар. Онтон салгыы, сыһыы мунунан *сыспай сиэллээх* аһыы сылдыар кинилэр мунур ыраахтаабылара – атыыр ат. Оночо кутуруктаах өбүгэ саҕаттан икки атахтаах биир бастын көлөтө, аһыыр аһылыга буолар.

Суруйбут сомоҕо домохторгутун хос тубэспиттэрин туора уурун, сөп диэбиккитин остуол ортотугар мунньан иһин. Сомоҕо домох 10 холобура баар буолуохтаах.

Нам бааччы – көрсүөтүк, мэниктээбэккэ

Киһи ааҕан сиппэт – олус элбэх

Хараххар хатанар – киһи өйдөөн хаалара

Хороҕор муостаах – ынах сүөһү

Оройунан көрбүт – мэник, мэниктээбит

Күнгэ көрбүт – баар-суох, соботох оҕото

Мурун бүөтэ – саамай кыра, атаах

Кус сүрэх – куттас

Буута быстарынан – кыаҕа баарынан түргэнник

Сыспай сиэллээх – сылгы

Физминутка

Учуутал. Билигин кыратык сынньаныхпыт. Бары турдубут. Мин билигин эһиэхэ сомоҕо домохтору этиэм ону эһиги хамсанан көрдөрөн иһиэххит.

1. Быар куустубут
2. Эрбэбэр биэстэ эргитэр
3. Кураанаҕы кууста

IV. Проектнай үлэ.

Бу алааспыт хабыллар хаба ортотугар Саха балаҕана туспа буруо таһаара турар. Бу балаҕанна эһин араас майгылаах, идэлээх дьон олороллор. Ол дьоннору кытары биһиги билигин билсиэхпит.

Бастакы остуол, уруһуйдубуттар бөлөхтөрө буолабыт. Сөбүлээбит сомоҕо домоххутун ис хоһоонун арыяр гына уруһуйдуугут.

Иккис остуол, тыл үөрэхтээхтэрэ буолабыт. Бэриллибит сомоҕо домохтор суолталарын быһаарабыт

Үһүс остуол, айар бөлөх буолабыт. Билигин бу бэриллибит тирэх сомоҕо-домохторунан эниги бүгүҥнү ыалдьыттаабыт алааскыт туһунан кыра кэпсээн суруйабыт.

- 1) Кус сүрэх – куттаҕас
- 2) Ууну омурпут – саната суох
- 3) Анара эрэ хаалбыт – ырыган
- 4) Аллараа сыһаах буолар – тэбис тэннэ
- 5) Быар куустан озорор – тугу да гыммат
- 6) Быарын тарбанар – күлэр
- 7) Айабын мунунан сангарар – саналаах
- 8) Муннунан тыыммат – өһүргэнэр
- 9) Хабарҕата хайдарынан – улаханлык.
- 10) Мичик аллайар – мичээрдиир
- 11) Муора тобугунан, халлаан хабарҕатынан – туохтан да дьулайбат
- 12) От атаһа, от илии – ырыган
- 13) Хонор хоһоһо, сылдыар ыалдьыт – дьэтигэр түптээн озорбот, биирдэ эмит кэлэн барар.

Дьэ бу, балаҕанна маннык, араас дьон мустан озороллор эбит. Төһө да бары тус-туспа майгылаах буоллаллар эйэлээхтик-иллээхтик озороллор уонна олус ыалдьытымсахтар.

V. Бэйэни ырытыныы, сыаналаныы, сана соругу туруоруу.

Бүгүҥнү уруктан

3 саамай өйдөөн хаалбыт сомоҕо домоххун суруйун.

2 кэпсэтэргэр туттуоххун сөп сомоҕо домоххун суруй

1 бүгүҥнү уруктан үөскээбит ыйытыккын суруй.

Бөлөхтөн 3 нүөмэрдээх үөрэнээччилэр тугу суруйбуттарын туран ааҕаллар

VI. Дьэбэ үлэ

Төрөөбүт литературатын учебнигыттан үөрэппит айымньыгыттан сомоҕо домохтору булан, суолталарын быһаар.

Учуутал: Урук бүттэ, баһыбаларын.

Урук хайдах ааспытын биллэрэн, мичээрдээбит сирэйдэри онортоон дуоскаҕа сыһыарабыт.

Маайыс лыабы экирэтэн мээнэ сүүрэн
испитэ. Онтон өйдөөн көрбүтэ, олох
билбэт сиригэр кэлбит эбит. Кини
барыах-кэлиэх сиригэр булбата. Ыксаата.
Арай, ол турдабына, эмискэ мас тостор
тыаһа иһилиннэ. Кыыс олус куттанна.

Маайыс лыабы экирэтэн *атах балай*
барда. Онтон өйдөөн көрбүтэ, *үйэтигэр*
үктэммэтэх сиригэр кэлбит эбит.
Кини барыах-кэлиэх сиригэр булбата.
Уйатыгар уу киирдэ. Арай, ол
турдабына, эмискэ мас тостор тыаһа
иһилиннэ. Кыыс *сүрүбэ айабар*
табыста.